

čali (str. 128.). U izdanju od 1950. isti pisac ima *očali* kao imenicu ženskoga roda i *očari* bez naznake roda (str. 345.), označujući obje imenice kao provincijalizme i upućujući ih na *nàočari*. Pod ovom natuknicom možemo na str. 290. pročitati: *nàočari* ž. = *nàočare* ž. (*nàočali*), što znači, da on *očalima* i *očarima* ne priznaje pravo upotrebe, nego samo riječima *nàočari*, *nàočare* i (eventualno) *nàočali*, sve u ženskom rodu.

Kad bismo htjeli sve ovo rezimirati, došli bismo do zanimljive statistike, da imamo oblike: *očate*, *očali*, *očali*, *očari*, *očala*, pa *naočari*, *naočali*, *naočare*, *naočale*, *naočali*, *naočari* — sve skupa čas u muškom, čas u ženskom, pa čak jedamput i u srednjem rodu. Povučii iz svega ovoga zaključak i odsjeći, koji je oblik pravilan, dosta je teško. Jedna anketa, koju sam proveo među svojim slušačima na Akademiji za kazališnu umjetnost, dala je veliku prednost obliku *naočale* f. pl. t., kako ima Benešić i kako se većinom govori u zagrebačkim štokavskim i poštokavljjenim krugovima, premda oba naša pravopisa u neku ruku vojuju za oblik *naočari* kao imenicu ženskoga roda plurale tantum (i premda se ona zmija zove *naočarka*, a ne *naočalka*). Ako međutim uzmemo u obzir, da ima podosta pisaca, kojima su *naočari* muškoga roda, ne bismo trebali ni takav oblik progoniti, sve dok se kod svih pisaca ne iskristalizira isti rod i isti oblik. S toga gledišta ne bismo smjeli prigovarati ni piscu članka u »Vjesniku u srijedu«; mi to, uostalom, ne bismo ni učinili, da on nije počinio tešku stilističku pogrešku, što je u istom članku, pa čak i u istim rečenicama, miješao rodove. To se smatra nedopuštenim, pa smo ga zato i mjerili tako *strogim naočalama*.

(*Siječanj 1954.*)

JOŠ NEKOLIKO RUSIZAMA

Tomislav Prpić

I nakon Maretićeve opomene uporno se drže u našem svagdanjem govoru ruski glagoli *snabdijevati*, *sravnjivati*, mjesto *opskrbljivati*, *uspoređivati* (drugo je: *sravnjivati sa zemljom*), pa imenice *preimućstvo*, *poriv*, mjesto *prevlast*, *nadmoć*, *prednost*, *nagon*, te pridjevi *doslovan*, *dostatan*, mjesto *od riječi do riječi*, *ropski*, *dovoljan*, i t. d.

U naše vrijeme pridružuju se međutim starim, naslijeđenim rusizmima novi rusizmi, i to poglavito putem prijevoda s ruskoga, gdje prevodioca često zavede sličnost riječi, pa je on i nehotice zadrži u ruskom obliku, čak i onda, kad to nije u skladu s našom fonetikom, morfologijom i sintaksom. Toj napasti podliježu osobito oni pisci i prevodioci, koji na svoj jezik ne gledaju kritički, a da ne govorimo o onim prevodiocima, koji ne poznaju dovoljno ruskoga jezika, pa prevode s rječnikom u ruci. Ne gledaju li u rječnik, do-

godi im se, da krivo prevedu riječ istoga oblika, ali različita značenja. Gledaju li u rječnik, događa im se, da nesretno izaberu jedno od više značenja neke riječi. Kako da se onda snađe običan čitalac, za kojega je štampana riječ zakon? Na ovome mjestu govorit ću međutim o riječima, koje nisu pogrešno prevedene, nego su ostale neprevedene, o ruskim riječima, koje se, bez potrebe, sve više uvlače i u svagdašnji naš govor i u našu štampu, t. j. nastavit ću čislo rusizama. Ne ću se dakle osvrutati posebno na prevodioce, koji na pr. prevode rečenicu: *Eto ne to sa: To nije to*, ili: *Eto neljzja otnesti k nemu sa: To ne valja odnesti k njemu*, mjesto da kažu: *To nije ono pravo, To ne valja protegnuti na njega*. Prevodilac, koji bi k tome preveo pridjev *mirovoj* s *mirovan*, mjesto *svjetski*, ili glagol *uedinit'* s *ujediniti*, mjesto s *osamiti* (dakle, upravo protivno), pokazao bi samo nepoznavanje ruskoga jezika, pa takvi »rusizmi« ne mogu biti predmetom ovoga članka. Nas ovdje zanimaju primjeri, koji pokazuju, koliko je u pisca, prevodioca ili subesjednika zakržljalo osjećanje za vlastiti jezik, ili koliko teži za nekom »originalnošću«, ili koliko je nehajan, koliko mu se žurilo.

Tako na pr. u prijevodu »Zločina i kazne« nalazimo ruski glagol *osušit'* (stakan) u značenju *iskapiti* (čašu). Ostavit ću, međutim, pojedince i govorit ću dalje općenito. Glagol *poraziti* znači kod nas *potući* u boju, a ipak ga kod naših pisaca često susrećemo u ruskom značenju *zapanjiti*, *preneraziti* (*porazit'*). Infinitiv *pronijeti*, u značenju izustiti, ruski je glagol *proiznesti*. Susreo sam u jednom prijevodu i ruski iterativ *stiskivati* za naš trajni oblik *stiskati*. Glagoli *poradovati se* i *podjelovati* ruski su glagoli *poradovat'sja*, *podelovat'*, a naši ih ljudi upotrebljavaju često umjesto *obradovati se*, *poveseliti se*, *djelovati*. Glagol *smijeniti*, uz imenicu *smjena*, nepreveden je ruski glagol *smenit'* uz rusku imenicu *smena*. Mi kažemo obično, već prema kontekstu, *izmijeniti*, *zamijeniti*, *ukloniti*, *izmjena*, *zamjena*. *Opustiti* (*ruke*) rusko je *opustit'* (*ruki*). Mi ruke *spuštamo*, one nam *klonu*. Groteskni su i »naši« infinitivi *izobličiti*, *razobličiti*, pa čak i *razoblačiti*, prema ruskom infinitivu *izobličit'*, kad ih čujemo u ruskom značenju *raskrinkati*. U nas se može izobličiti samo lice ili čovjek (od boli, straha), a razoblačiti bi se moglo samo nebo, koje je dotle bilo naoblačeno. Rusi su i svojoj posebnoj književnoj vrsti dali naziv *obličiteljnaja literatura*, pa na smiješan način griješe oni, koji ga ne prevode, već kažu: *obličiteljna literatura* mjesto *satirička literatura*, pa tako i *obličitelji* mjesto *satirici*, *pisци satira*. Već je Maretić osudio rusizam *nastupati* (*nastupať*) u značenju *počinjati*, a danas susrećemo taj glagol i u značenju *napadati*, *navaljivati*. Uza nj nalazimo, dakako, i imenicu *nastupanje* (*nastuplenie*) mjesto *napadanje*, *navaljivanje*, *napadaj*, *navala* (vojnički i: *napredovanje*, *prodiranje*). Infinitiv *pribjegavati* (sili) ruski je glagol *pribegať*, zajedno s imenicom *pribježište* (*pribežišče*) i *bjegtvo* (*begstvo*). Mi kažemo *utjecati se*, *utočište*, *bijeg*, *na bijegu*. Usput ću spomenuti i infinitiv *begati* (*begat'*) mjesto *bježati*. Glagol *zasmijati se*, prema ruskom

zasmijat'sja, nepotreban je kraj našega *nasmijati se*. Rusizam je i glagol *stinuti se* (*stynut'*), koji je doduše ušao u Vukov rječnik, ali ga ne bilježi ni jedan drugi rječnik. Treba reći *ohladiti se* (o vodi, vinu i t. d.) ili *slediti se* (o krvi). Infinitiv *otpravljati* (poslove) ruski je glagol *otpravljat'*, pa valja kazati *obavljati* poslove.

Maretić označuje kao rusizam imenice *ravnovjesje* (*ravnovesie*), *učesće* (*učastie*) i *učtivost* (*učtivost'*), a ja ću dodati, da mi za njih imamo imenica *ravnoteža*, *sudjelovanje*, *uljudnost*. Što će nam nadalje ruska *proizvoljnost* (*proizvoljnost'*) za našu *samovolju*, pa *prodavac* (*prodavec*) i *prodavnica* za našega *prodavača* i za našu *prodavaonicu*. Čemu riječi *nedostupnost*, *nedostupan*, *nedostupno* (*nedostupnost'*, *nedostupnyj*, *nedostupno*)? Zar da zbog njih žrtvujemo svoje riječi *nepristupačnost*, *nepristupačan*, *nepristupačno*? Ne treba nam ni *podvig* (*r. podvig*) za *pohvat*, *junačko djelo*, ni *nadmenost* (*nadmennost'*), kad možemo reći *naduvenost*, *oholost*. Nije nam potreban ni pridjev *nadmen* kraj našega pridjeva *ohol*. Zašto *opit* (*opyt*) za naš laboratorijski *pokus*, zašto *opitan* (*opytnyj*) mjesto *iskusan*? Radije ćemo se ipak predavati *zanosu* nego *ushitu* (*voshišćenie*). Mjesto naše imenice *rasvjeta* sve češće čujemo rusko *osvjetljenje* (*osveščenie*). Rusizam *svinjstvo* (*svinstvo*) srećom još nije općenito prodro. Ali zato, nažalost, prodire sve više ruska imenica *navodnjavanje* (*navodnenie*), pa pomalo počinjemo zaboravljati svoju imenicu *natapanje*. Stari rusizam *zamak* (*zámok*) opet se sve češće javlja, te istiskuje naš *dvorac*. Tko prihvaća taj rusizam, morao bi govoriti i *zamikati* (*zamykat'*) mjesto *zatvarati* i *zamak* (*zamók*) mjesto *brava!*

Posebno su zanimljivi oni rusizmi, gdje se krivci nisu potrudili ni toliko, da ruske riječi usklade sa zakonima naše fonetike i morfologije. Šenoa je u svojem romantičnom zanosu barem pokušao da dađe hrvatski oblik ruskoj riječi *rastojanie*, pa je našim riječima *udaljenost*, *razmak* dodao još riječ *rastoj*, ne bi li tako »obogatio« naš rječnik. Šenoin *se rastoj* nije doduše održao, ali se zato danas mnogi ljudi kod nas služe *rastojanjem* . . . A što da kažemo o onima, koji danas hladnokrvno govore *predostrožnost*, *predostrožan*, *predostrožno*? Ako već ne znaju, da je to naš *oprez*, treba da znadu, da ruskome »polnoglasju« -oro, -olo, -ere, -ele odgovaraju naši slogovi -ra, -la (-le), -re, -le, pa bi ruske riječi *predostorožnost'*, *predostorožnyj* dale kod nas *predostrážnost*, *predostrážan*, *predostrážno*. Griješe i oni, koji misle, da glagolski priloz i pridjevi mogu biti u hrvatskom jeziku imenice. To dopušta duh ruskoga jezika, pa se u ruskome jeziku participi sklanjaju, i kad vrše službu imenice i kad vrše službu atributa. Duh hrvatskoga jezika ne podnosi dakle imenice *glavnokomandujući* (*glavnokomandujuščij*), pa prema tome ni imenice *predsjedavajući*. Ostatak ćemo stoga kod našega *vrhovnoga zapovjednika* i *predsjednika*. S istoga razloga nije nam potrebna ni »imenica« *zapeta* (*zapjataja*) kao zamjena za naš *zarez*. U primjeru *glavnokomandujući*

imali smo prilog sadašnjosti aktivni, a ovdje imamo glagolski pridjev prošlosti pasivni.

Na ovome sam mjestu već imao prilike da zabilježim rusizam *upražjavati za obavljati* (posao), a ovdje ću spomenuti još pridjev *upražnjen* (*uprazdnen*), što ga često susrećemo u značenju *ispražnjen, slobodan*. Maretić spominje rusizme, kao što su: *prozračan* (*prozračnyj*) mjesto *proziran*; *ogroman* (*ogromnyj*) umjesto *golem* i *učtiv* (*učtivyj*) mjesto *uljudan*, ali ne spominje primjera, kao što su: *tajinstven* (*tainstvennyj*) mjesto *tajanstven*; *ljubezan* (*ljubeznyj*) mjesto *ljubazan*; *blagorodan* (*blagorodnyj*) mjesto *plemenit*, premda su ti rusizmi već i u njegovo vrijeme bili česti. (Pridjev *blagorodan* nalazili smo, istina, samo u titulama: *blagorodni gospodin, blagorodna gospođa, blagorodna gospođica*.) Glagol *izbjegavati* potreban nam je, pa bi ga po mojemu mišljenju trebalo zadržati, zajedno s pridjevom *neizbježiv*, koji ne možemo uvijek zamijeniti pridjevom *neminovan*, ali nije potrebno, da taj ustaljeni pridjev *neizbježiv* zamjenjujemo pridjevom *neizbježan* (*neizbežnyj*). Ne ćemo, naprotiv, prihvatiti pridjev *zagraničan* (prema *r. za granicej* — „u inozemstvu“) već ćemo ostati kod svojih pridjeva *stran*, pa i *inozeman*, koji imaju, uostalom, i Rusi. Potpuno je zališan rusizam *zavidljiv* (*zavidljivyj*) kraj našeg pridjeva *zavidan*.

Prilog *prosto* rusizam je, kod znači *naprosto*, a nije rusizam, kad znači *dopušteno*. (*Bilo mu prosto. Prosto mu je da misli drukčije*.) Rusizmi su i izričaji *sasvim nikad* (*sovsem nikogda*) mjesto *upravo nikada*; *po mojemu* (t. j. mišljenju), *po tvojemu* (*po moemu, po tvoemu*). (Druga je stvar: Neka bude po mojemu, po tvojemu, t. j. na moju, na tvoju.) Iz ruskoga je jezika uzeta i kratica i *t. sl.* (*i tomu podobnoe*), koja se u najnovije vrijeme stala širiti i kod nas, te potiskuje naše kratice *i t. d., i sl.* (*i tako dalje, i slično*).

Posebno valja spomenuti sintaktičke pojave tuđe hrvatskome jeziku, jer se one najupornije drže, te ih se najteže oslobađamo. Tako ne valja govoriti: *optužen, osuđen za krađu, za dugove* (za *kražu, za dolgi*), već *zbog krađe, zbog dugova*. Ne valja reći *za granicom* (za *granicej*), nego *u inozemstvu*. U najnovije se vrijeme poput zaraze širi izričaj *po tom pitanju* (*po etomu voprosu*) mjesto *o tom pitanju*. Sintaktički su rusizmi i naslovi novinskih članaka, kakve često susrećemo, na pr. *Privrediti sve za proljetnu sjetvu, Boriti se protiv nepismenosti*, pa pitanja kao: *S kime se posavjetovati?* Mi kažemo: *Privredimo* (*privredite*) sve za proljetnu sjetvu, *Borimo se* (*borite se*) protiv nepismenosti. S kime da se *posavjetujemo?* Red riječi u rečenici: *Vidio je na svim bez iznimke licima* ne odgovara duhu hrvatske sintakse. Takav je red riječi u ruskoj rečenici, pa je i to rusizam (ili bolje: galicizam, jer je preuzet iz francuske sintakse). Mi ćemo reći: *Vidio je na svim licima bez iznimke*. Kome smeta naš ustaljeni germanizam *iznimka*, prosto mu uzeti rusizam *izuzetak* (*iz'jatie*). U najnovije vrijeme ulazi naglo u modu izričaj *u odnosu na* (*v otnošenii k*), na pr. u rečenicama: *Ovogodišnja je ljetina sla-*

bija u odnosu na prošlu godinu. Bakar je mekan u odnosu na čelik. Mi ćemo reći: Ovogodišnja je ljetina slabija u usporedbi s prošlogodišnjom (nego prošlogodišnja). Bakar je mekan prema čeliku. I taj sintaktički rusizam zapravo je sintaktički galicizam.

Da ne bi tko mislio, da sam ja protiv svake tuđe riječi, napominjem, da se u svojem purističkom nastojanju držim ovih Maretićevih riječi (»Ruske i češke riječi u književnom hrvatskom jeziku«): »Neka nitko ne misli, da sam ja ovu raspravu za to pisao, da bih našim piscima, koji mare za čistoću jezika, pokazao veliku čitulju barbarizama, kojih se treba čuvati kao jezičnih nagrada ili »mulja«, kako bi rekao pokojni Kurelac. Kada se pomisli, da mnogi veći i mnogo znatniji narodi od našega imaju u svojim jezicima svu silu tuđih riječi i to više nego li ih mi imamo, onda se, mislim, lasno dokučuje, da ni mi ne možemo biti bez tuđica i ne smijemo tuđice a priori osuđivati. Samo u primanju tuđih elemenata u književni jezik treba kao i u svakom poslu postupati prema zlatnom pravilu: est modus in rebus, t. j. uzimati samo ono, što je doista potrebno i što duh dotičnoga jezika može podnijeti. Ako se na to dvoje pazi, onda primanje tuđica nije ni nagrada jeziku ni sramota narodu, koji ih prima.«

NAPOMENA UZ ČLANAK »O RODU STRANIH IMENA MJESTA NA -O«

U 4. broju IV. godišta Jezika, Zagreb 1955./56. na str. 116. u bilješci 2. dr. M. Kravar piše ovo: »Treba dodati, da su i u ruskom imena tuđih mjesta na -o odreda (podvukao sam ja) muškoga roda, a ne srednjega; isp. V. V. Vinogradov, Russkij jazyk, 1947., str. 60.« To dr. Kravar navodi, da potkrijepi, kako je posve naravno, da strana imena gradova na -o i u našem književnom jeziku budu muškoga roda. Ja sam u istome broju Jezika na str. 119. upozorio, da su imena stranih gradova na -o kao i na -e u češkom jeziku odreda srednjega roda kao i opće imenice: brutto, žiro, procento, konto, netto i t. d. Te opće imenice (depo, bjuro, paljto, kofe, kanape) i u ruskom su jeziku srednjega roda (isp. V. V. Vinogradov, Russkij jazyk, 1947., str. 84.). Govoreći o rodu imena stranih gradova Vinogradov na navedenoj str. (60.) kaže ovo: »Imena stranih gradova, ako ti nazivi nisu u skladu s morfološkim normama suvremenoga ruskog jezika, ubrajaju se u red riječi muškoga roda: Tuapse, Baku, Tokio i t. d.« Iz toga je jasno, da sva imena stranih gradova ne moraju biti muškoga roda, jer su domaća imena mjesta na -o, -e (Grodno, Zborovo, Kovno) srednjega roda. Dr. K. Taranovski, prof. ruskoga jezika na Filozofskom fakultetu u Beogradu, potvrdio mi je, da su na pr. Oslo i Chicago u ruskom jeziku (iako su nepromjenljive riječi kao i sve strane imenice: depo, paljto, bjuro) srednjega roda. To znači, da imena tuđih mjesta